

nieuwe aanwinsten

© 2022 OKS-transcriptie

Kleinkunst van den Balkan en Voor-Azië.

De in de bovenverdieping van het Prinsessehof (Groote Kerkstraat 11 te Leeuwarden) gevestigde afdeling Oude Kunstnijverheid is dezer dagen verrijkt door een schenking van een buitengewoon interessante groep oude Kleinkunst, herkomstig van den Balkan en uit Voor-Azië.

Aangezien de nieuwe vitrines in de bovenverdieping van het Prinsessehof er speciaal op zijn ingericht er afwisselend groepen van verschillende soorten oude kunstnijverheid in ten toon te stellen, past ook deze nieuwe aanwinst geheel in het kader van bovenbedoelde museum-afdeling, te meer waar daar reeds gelijksoortige voorwerpen van West-Europeesche herkomst waren geëxposeerd.

Verzamelingen van lepels, vorken en messen („Coutellerie of Bestecksammlung”) hebben van oudsher de aandacht van kunstliefhebbers getrokken, omdat de kunstnijveren door alle eeuwen heen aan deze voorwerpen van dagelijksch gebruik hunne beste krachten hebben besteed.

Uit de oude Egyptische graven van de prachtlievende koningen uit de 18e dynastie (1550 tot 1350 vóór Christus' geboorte) werden dan ook reeds zalflepels te voorschijn gebracht, waarvan de stelen buitengewoon kunstvaardig zijn bewerkt in den vorm van slanke vrouwenfiguren en de lepels, die uit oude Romeinsche neerzettingen te voorschijn kwamen, kunnen nog wedijveren met het sierlijkste wat later op dat gebied is gemaakt.

Door alle eeuwen heen, onder alle volken verspreid, is deze oude traditie in eere gehouden.

Behalve de verzameling van West-Europeesche lepels, vorken en messen, waaronder in de eerste plaats de Friesche en Hollandsche volkskunst en kunstnijverheid is vertegenwoordigd, doch waarin ook fraaie staaltjes van Zuid-Duitsche, Zwitsersche, Fransche en Italiaansche herkomst zijn opgenomen, bevinden zich in de Indische Verzameling van het Prinsessehof ook enkele sierlepels, uit onzen Archipel afkomstig.

Dit zijn in de eerste plaats bronzen offerlepels, gevonden bij de oude Hindoetempels op Midden-Java en dateerend uit de 9e à 10e eeuw onzer jaartelling. Verder lepels afkomstig van Timor met lange opengewerkte stelen, geheel uit één stuk hoorn gesneden en een sierlepel van Java, waarvan het holle blad en de gedraaide steel door een zilveren ornament aan elkaar zijn vastgeklonken.

Dat het verzamelen van dergelijke Oostersche siervoorwerpen in Nederland van oudsher reeds een speciale liefhebberij is geweest, kan de door dr. Bredius uit de Amsterdamsche notarieele archieven opgedolven inventaris van den kunstschilder Jan Bassé de Oude uit het jaar 1637 bewijzen. We treffen daarin naast paarlemoeren lepels en agaten messenhechten, allerlei dergelijke en andere kunstvoorwerpen aan, versierd met „rood en wit corael, agaetsteen, cristal, ivoor en barrentsteen”. Natuurlijk komen in dergelijke inventarissen van kunstverzamelaars uit het begin van de 17e eeuw ook allerlei „parceleynen copgens, candeelpotten, pumpeltgens, commen, soutvaten, lampetten, clappmutsgens, olyepotten, boterschotelen, sauciertgens” enz. enz. voor, terwijl in den hier besproken inventaris uit 1637 daarenboven worden aangetroffen „schulpen, hoorens, struyseieren, een Oost Indische veere Craegh, een crocodil, een leguaen, verscheyde Zeemonsters en zelfs een Meremins-rib”.

De verzamelingen van onze musea van Oostersche kunstnijverheid en ethnographie zijn dus blijkbaar de directe navolgingen van de kunstinboedels en rareytenkamers van de schilders en kunstliefhebbers van de alle zeeën bevarende Hollandsche natie van drie eeuwen geleden.

De nieuwe aanwinst heeft het Prinsessehof te danken aan den artistieken verzamelzin en aan de vrijgevigheid van mevrouw de douairière baronesse van Welderen Rengers — geboren baronesse van Heemstra, wonende op Fogelsangh-State te Veenklooster.

Ze bestaat uit een vijf en veertigtal sierlepels van Turksche kunstnijverheid, door de schenkster tusschen 1920 en 1930, toen haar echtgenoot ons land in Turkije als gezant vertegenwoordigde, te Konstantinopel verzameld.

De plaats, waar deze sierlijke kunstnijverheidsvoorwerpjes zijn verzameld, was „de bazaar” van Konstantinopel, het groote, geheel overdekte, kwartier van de stad, waar de Amerikanen, Engelschen en andere vreemdelingen hunne antiquiteiten-verzamelingen, speciaal van Oostersche tapijten en edelsteen, kwamen aanvullen.

Ook de oude, van veel kunstzin getuigende, lepels der Turksche bevolking rondom de groote stad hadden hun weg naar den grooten bazaar gevonden. Blijkbaar zijn deze voorvaderlijke antiquiteitjes, door de bevolking, evenals bij ons, voor moderne smakelooze producten prijs gegeven en zoo, wellicht door bemiddeling van opkoopters, in den grooten antiquiteitenwinkel van Konstantinopel terecht gekomen.

De meeste van deze lepels hebben gediend om er het volksvoedsel, de rijst, mee op te dienen of op te eten. Een enkele kleinere lepel is bestemd geweest voor confituren. Die met groot rond blad doen aan onze oude tinnen lepels denken. Die met ovaal blad, dat aan de bovenzijde rond is, doch naar de steel in slanke lijn afbuigt, doet denken aan de sierlijke proto-typen uit den Griekschen en Romeinschen tijd. Opvallend is, dat zoo vele boven aan het blad een uitstekend puntje hebben, een vorm, die mij bij Europeesche lepels niet anders is voorgekomen dan bij een zeer fijn, waarschijnlijk Fransch, zilveren lepel van omstreeks 1500. Blijkbaar hebben wij hier dus weer met een van de vele nabootsing in Europa naar een uit het Oosten afkomstigen vorm te doen.

Litteratuur over dezen specialen tak van kunstnijverheid is mij niet bekend. 't Is dan ook moeilijk om voor deze lepels een dateering te gissen, te meer waar volkskunst zich steeds bezwaarlijk laat dateeren wanneer er geen bepaalde kenmerken (jaartallen, opschriften, stijlverschillen e.d.) voor aanwezig zijn.

Afgaande op de typische primitieve en toch soliede, weinig haastige bewerking en den lust tot versieren, komt het mij voor, dat er zeker meerdere onder zijn uit de 18e eeuw, al zou 't mij niet verwonderen, dat sommige nog iets ouder zijn, terwijl die van een grover type zeker wel 19e eeuwsch zullen zijn.

Een exemplaar van een vorm, die na verwant is aan onze gewone eetlepels, versierd met een paarlemoor ornament van bloemen, waartusschen de Turksche halve maan met de ster, is zeker van veel jonger datum dan de groote meerderheid.

In de vitrine op de kunstnijverheidsafdeeling in het Prinsessehof wordt ons oog het meest getroffen door de sierlijke vormen en de kunstvolle bewerking van deze interessante voorwerpen van oude kunstnijverheid, in de meeste gevallen waarschijnlijk van kunstzinnige huisvlijt.

De bladen zijn veelal van schildpad, hoorn, ivoor of paarlemoer. Verscheidene van het type van de oude tinnen lepels zijn blijkbaar van de schaal van een cocosnoot of een ander Zuidelijke vrucht gemaakt.

Meestal is het blad door koperen pennen vastgeklonken aan den steel. Deze stelen zijn vrijwel zonder uitzondering rijk versierd door inlegwerk en snijwerk, waarbij veel afwisseling is aangebracht door bloedkoraal, halfedelstenen, bewerkt koper, enz.

Aan vele is het zichtbaar, dat de Turksche handnijveren uitstekende metaal-bewerkers zijn.

Waar zulk mooi materiaal als schildpad, paarlemoer, hoorn, ivoor e.d. den bewerkers blijkbaar overvloedig ten dienste stond, is maar hoogst zelden gebruik gemaakt van hout.

Waar hout gebruikt is, blijkt ook hier weer de groote bedrevenheid van de bewerkers, o.a. door den metaal-inleg. Een sprekend bewijs van zuiverheid van uitvoering levert een lepel op, die op 't oog één geheel vormt, doch die splitsbaar is in twee exemplaren.

't Is echter niet te doen om in een beschrijving een juist beeld van de collectie te geven. Wie den kunstzin van de oude Turken wil genieten moet er een gang naar het Prinsessehof voor over hebben.

NANNE OTTEMA.

Leeuwarder Courant
05-07-1934